

Hagby golfbana

Arkeologisk utredning inför utvidgning av
Hagby golfbana, Österåkers socken och
kommun, Uppland.

Richard Grönwall
Göran Werthwein

Rapport 2003:28

Hagby golfbana

Arkeologisk utredning inför utvidgning av
Hagby golfbana, Österåkers socken och
kommun, Uppland.

*Richard Grönwall
Göran Werthwein*

Rapport 2003:28

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.lansmuseum.a.se

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6
Hemsida www.lansmuseum.a.se

Tidaxel: Mats Vänehem

© Stockholms läns museum

Produktion: Stockholms läns museum

Redaktionell bearbetning: Göran Werthwein

Produktion av planer: Richard Grönwall, Göran Werthwein

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2003

Innehåll

Sammanfattning	6
Bakgrund	7
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Målsättning och metod	8
Resultat	9
<i>Anläggningar</i>	9
Diskussion och tolkning	10
Referenser	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figurförteckning

Fig. 1. Blå kartan med utredningsobjektet markerat	6
Fig. 2. Ekonomiska kartan	7
Fig. 3. Hagbys läge med intilliggande gravfält	8
Fig. 4. Maskinen i färd med att gräva schakt 5	9
Fig. 5. Anläggning 3 efter framrensning	9

Bilagor

Bil. 1. Schakt- och anläggningsplan	12
Bil. 2. Anläggnings- och schakttabell	13
Bil. 3. Planritning över A5	14

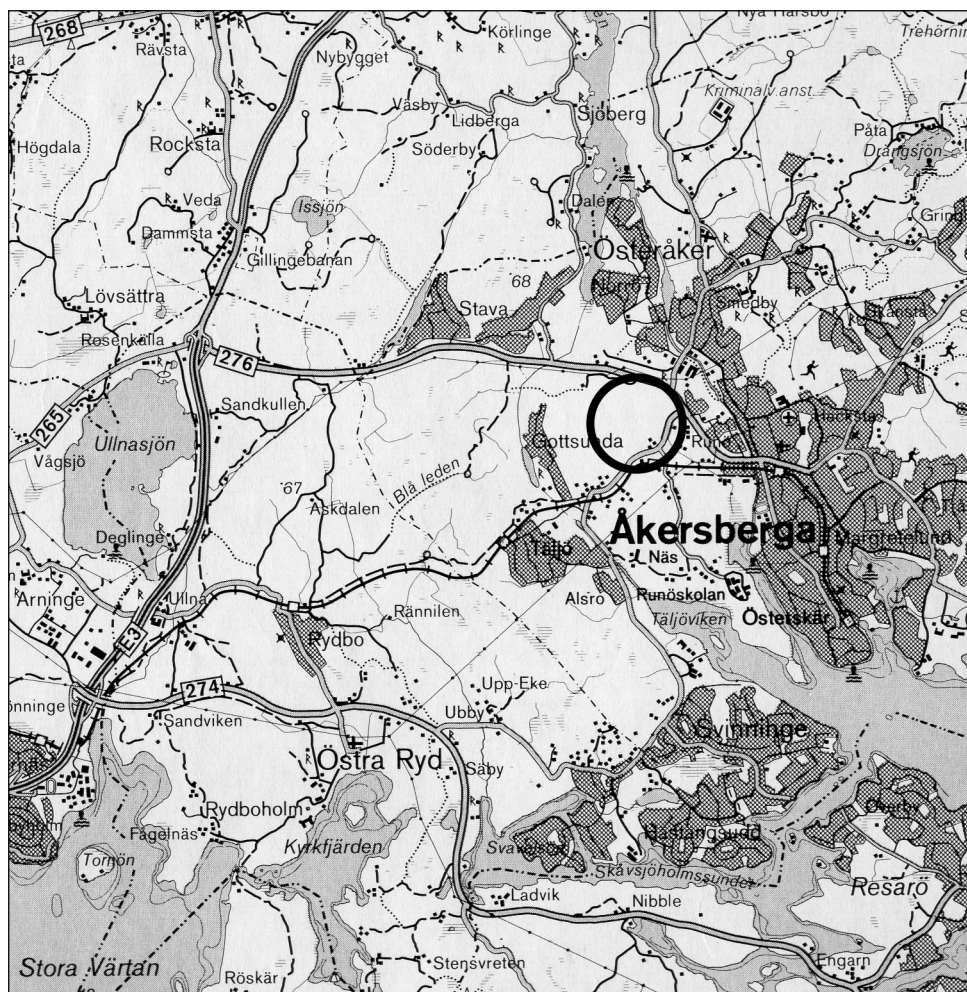

Fig 1. Blå kartan med utredningsområdet markerat, skala 1:100 000.

Sammanfattning

Österåkers golfklubb önskar utvidga den befintliga Hagby golfbana i Åkersberga mot söder. Då detaljplaneområdet hyser eller ligger i anslutning till flera kända fornlämningar bedömdes en arkeologisk utredning vara nödvändig i syfte att fastställa eventuell förekomst av ytterligare, tidigare ej kända, lämningar. Utredningen har genomförts av Stockholms läns museum under september månad 2003 och bekostats av exploatören.

Utredningen innefattade en ytinventering av området samt sökschaktning med hjälp av grävmaskin. Vid inventeringen påträffades två odlingsrösen (A2 och A3), en äldre vägsträckning (A4) samt en stensättningsliknande lämning (A6). Vid sökschaktning påträffades ytterligare två anläggningar. Den ena av anläggningarna, A1, utgjordes av en sannolikt recent ansamling röjningssten medan den andra tolkas vara ett stolphål av äldre karaktär (A5).

Då A5 påträffades i anslutning till en sedan tidigare känd boplatsindikation (RAÄ 209) har anläggningen troligen ett samband med denna. Ytterligare boplatsindikationer

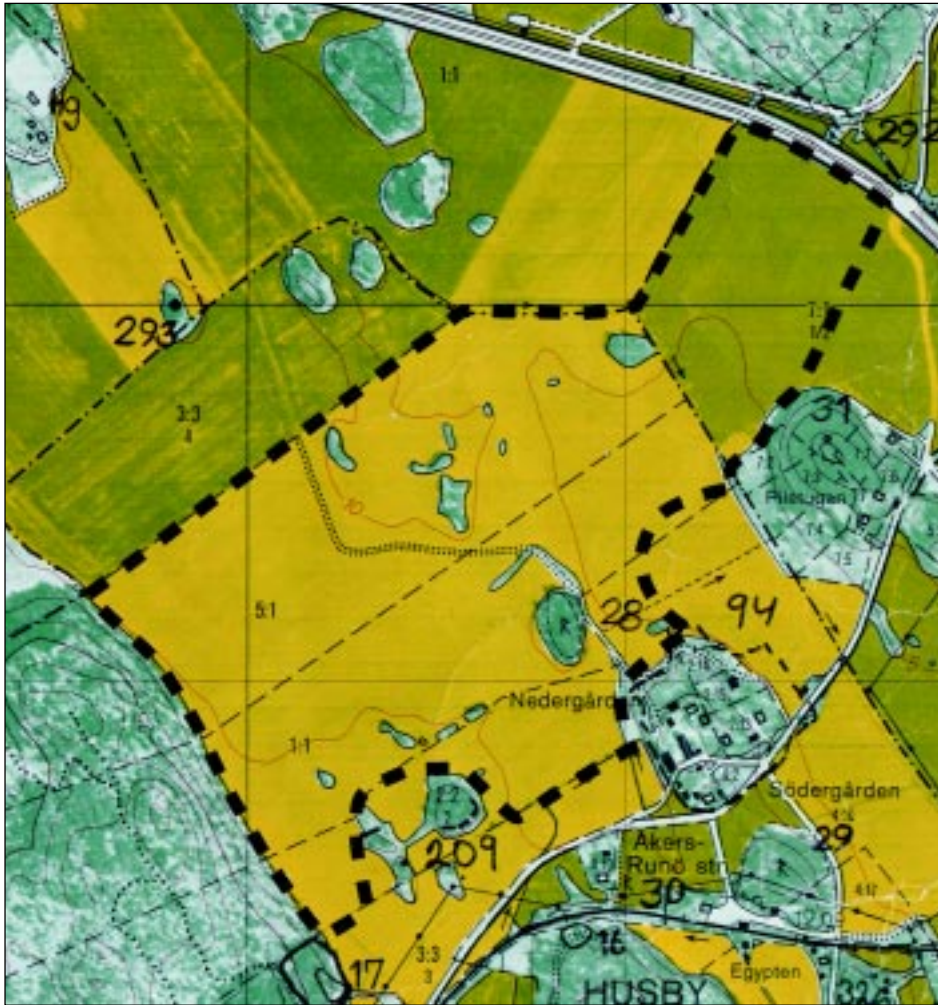

Fig 2. Ekonomiska kartan, 10I 9b, med utredningsområdet markerat, skala 1:10 000.

framkom i ett söschakt (S29) söder om A5 i form av bränd lera. Även A6 kan höra samman med den eventuella boplatsen då denna är belägen direkt norr om RAÄ 209/A5.

I ett schakt (S18) grävt i anslutning till Husby bytomt (RAÄ 94) påträffades enstaka skärvig sten vilket sannolikt skall sättas i samband med bytomten.

Bakgrund

Österåkers golfklubb önskar utvidga den befintliga Hagby golfbana mot söder. Då flera fornlämningar ligger inom eller i anslutning till detaljplaneområdet erbjöds Stockholms läns museum att inkomma med en offert och projektplan för en arkeologisk utredning av området. Denna antogs av exploitören och utredningen har utförts under september månad 2003. Länsstyrelsen har inte getts tillfälle att formulera en kravspecifikation inför den här aktuella utredningen. Stockholms läns museum har därför klargjort att Länsstyrelsen, trots utförd utredning, kan komma att kräva ytterligare kompletterande utredningar av området.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet (UO) är beläget cirka 10 meter över havet i en dalgång med svagt kuperad åkermark bestående av gyttjeler och mindre moränimpediment (SGU 1964). Området gränsar i norr till Hagby golfbana och i väst till ett bergsparti vilket utgör närområdets högsta punkt med drygt 50 meter över havet.

Fig 3. Hagbys läge (RAÄ 94) med gårdsgravfältet RAÄ 28 alldeles intill.
Foto Göran Werthwein.

På en moränrygg i den sydöstra delen av området ligger ett gravfält bestående av ett tjugotal gravar (RAÄ 28). Gravfältet skall med all sannolikhet sättas i samband med det i söder belägna Husby (RAÄ 94), vilket i skrift finns belagt från år 1344 och har således etablerats senast under medeltid (fig 2 & 3). Husbyar anses dock ha ingått i den centrala förvaltningsorganisationen redan under vikingatid och byn/gården kan därför antas ha förhistoriska rötter (Persson 1990:2).

Från infarten till Husby löper öst om bytomtsimpedimentet en mindre grusväg vidare mot norr över de odlade åkerytorna. Vägen har tidigare sträckt sig längre mot norr men har i senare tid kommit att delvis försvinna i samband med uppodling. Öst om Husby bytomt ligger en helikopterplatta med tillfartsvägar från den i söder löpande Svinningevägen.

Direkt utanför UO:s sydvästra del påträffades vid schaktningsarbeten på och intill ett impediment (FMR), två stensträngar samt skärvig sten (RAÄ 209). Förekomsten av skärvig sten indikerar eventuella boplotsaktiviteter på ytan.

Öst om helikopterplattan vidtar en moränrygg på vilken en stensättningsliknande lämning påträffats vid inventering (RAÄ 31). Lämningen ligger dock utanför det nu aktuella UO.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om det inom planområdet fanns tidigare ej kända fornlämningar. Då området ligger mellan 5-15 meter över havet kunde eventuella lämningar förväntas härröra från järnålder eller senare. Framför allt ansågs områdena i anslutning till Husby bytomt och det intilliggande gravfältet RAÄ 28 vara intressanta, men även ytorna kring de boplotsindikationer som registrerats på impedimentet i sydväst (RAÄ 209).

Initialt utfördes en ytinventering av området där eventuella konstruktioner eller fynd ovan mark observerades. Därefter vidtog sökschaktning med grävmaskin försedd med

planskopa. Schakten grävdes på de ställen som ansågs vara intressanta utifrån topografi och kända fornlämningar, samt utifrån de observationer som gjordes vid inventeringen (fig 4). Marken schaktades av i tunna skikt ned till anläggnings- eller fyndförande nivå, eller till en nivå som tolkades vara opåverkad av människa.

Påträffade anläggningar rensades fram för hand för att underlätta en bedömning av omfattning och karaktär. Valda objekt fotograferades eller ritades i plan. Schakt och anläggningar inmättes med GPS, varpå inmätningarna applicerades på den digitala ekonomiska kartan. Påträffade fynd noterades men tillvaratogs ej, då samtliga fynd bedömdes vara recenta.

Berörda ytor har efter avslutat fältarbete återställts.

Resultat

Inom utredningsområdet grävdes 35 schakt med hjälp av maskin (bil 1). Endast i tre schakt (S10, 18 & 28) kunde anläggningar ses. Dessa utgjordes av odlingssten (A1) i schakt 10, ett stenfyllt dike i schakt 18 och ett stolphål (A5) i schakt 28 (bil 2). Diket i S18 har ej erhållit anläggningsnummer.

I övrigt påträffades ansamlingar med odlingssten (A2-3) på ett impediment i nordost, en mindre väg (A4) strax norr om gravfält RAÄ 28 och en stensättningsliknande lämning i den sydvästra delen av utredningsområdet (A6). Utöver anläggningar fanns indikationer i form av enstaka skärvsten i botten av schakt 18 och enstaka stänk av bränd lera i botten av schakt 29.

Anläggningar

Anläggning 1 visade sig vara en överplöjd ändmorän som fungerat som samlingsplats för odlingssten. Ovanpå stenarna hittades recenta fynd såsom tegel, glas, obrända ben och spik. Fyndens unga dateringar visar att ändmoränen blivit överplöjd i relativt sen tid.

Anläggning 2 –3 påträffades uppe på ett skogsklätt impediment. Dessa kunde ses innan handavtorvning som mindre ansamlingar med sten. Vid avtorvningen befanns stenarna var löst liggande i myllan vilket pekar på att de bör tolkas som odlings- eller röjsten, snarare än som gravar (fig 5). I anslutning till dessa anläggningar fanns stenfria ytor.

Fig 4. Maskinen i färd med att gräva schakt 5.
Foto Göran Werthwein.

Fig 5. Anläggning 3 efter framrensning.
Foto Göran Werthwein.

Fig 6. Vägen A4 kan fortfarande ses som en väl markerad svacka i ändmoränen. Foto Göran Werthwein.

Anläggning 4 kunde ses som en urgrävning genom den öst-västligt orienterade ändmoränen (fig 6). Vägpartiet var ca 2 meter brett och med en plan bottenprofil. Bottenkonturen talar för att vägen bl.a. använts för kärror. Omedelbart söder om denna urgrävning finns ett mindre impediment som uppvisar flera spår efter samma väg. Här är stenar fösta åt sidan för att förbättra framkomligheten. Man kan även idag se en uppbyggd mindre terrass samt en väggkant som visar nord-sydlig riktning. Denna bruksväg kan identifieras på en detalj av ”karta öfver alla ägor till Husby by, Ö Åkers sn, Åkers Skeppslag och Stockholms län, uppmätt år 1856” (Sander 1989).

Anläggning 5 framkom omedelbart norr om ett impediment. Anläggningen kunde ses som en tydligt rund stenskonung till stolphål. Anläggningen var stenfri i mitten (bil 3).

Anläggning 6 påträffades centralt uppe på ett mindre impediment och tolkas vara en stensättningsliknande lämning då en kantkedja kan ses i både SV och Ö. Denna var ca 5 meter i diameter och ca 0,5 meter hög. Anläggningen var relativt stenfri i mitten. Då impedimentet var beläget i åkermark fanns stora mängder odlingssten uppslängda längs impedimentskanten men även delvis på anläggningen.

Diskussion och tolkning

Efter avslutad utredning kan konstateras att det aktuella detaljplaneområdet hyser mycket få lämningar vilka tidigare ej varit kända. Undantagen utgörs av de anläggningar som påträffades på impedimenten (A2-4 samt A6) och det troliga stolphål som framkom vid sökschaktning (A5). Då A5 ligger i anslutning till det impediment som hyser de sedan tidigare kända boplatsindikationerna och stensträngarna RAÄ 209 kan det antas att anläggningen har ett samband med dessa. Även i S29, söder om A5, påträffades boplatsindikationer i form av stänk av bränd lera i schaktets botten.

Den stensättningsliknande anläggningen A6 ligger på ett mindre impediment direkt norr om RAÄ 209. Möjligen har även A6 ett samband med RAÄ 209 och således även med A5.

Den väg (A4) som observerades löpa över impedimenten centralt på UO i nord-sydlig riktning finns återgiven i äldre kartmaterial. Vägen har sannolikt tillkommit i syfte att underlätta åtkomsten till de tidigare åkertegarna och har troligen inte sträckt sig mycket längre än vad som kan observeras i dag. Några möjligheter att datera vägsträckningen har tyvärr inte funnits inom ramarna för denna utredning men det kan inte uteslutas att vägen har anlagts under förhistorisk tid.

Den ändmorän som schaktats ur för bruksvägen A4 har tidigare sträckt sig längre mot öst. Detta kunde konstateras då odlingssten påträffades ovanpå en moränklack i dagens ploglager i S10. Då recenta fynd såsom tegel, glas och en järnspik påträffades i fyllningen till odlingsstenen bedöms denna vara påförd i senare tid.

De stenansamlingar som påträffades på impedimentet i öst utgör sannolikt odlingssten (A2 och A3). Utifrån anläggningarnas karaktär bedöms dessa ha tillkommit under historisk tid.

I S18 påträffades enstaka skärvig sten i botten av schaktet. Då schaktet grävdes i anslutning fornlämningsgränsen för Husby bytomt (RAÄ 94) skall indikationen med all sannolikhet tillskrivas denna.

Referenser

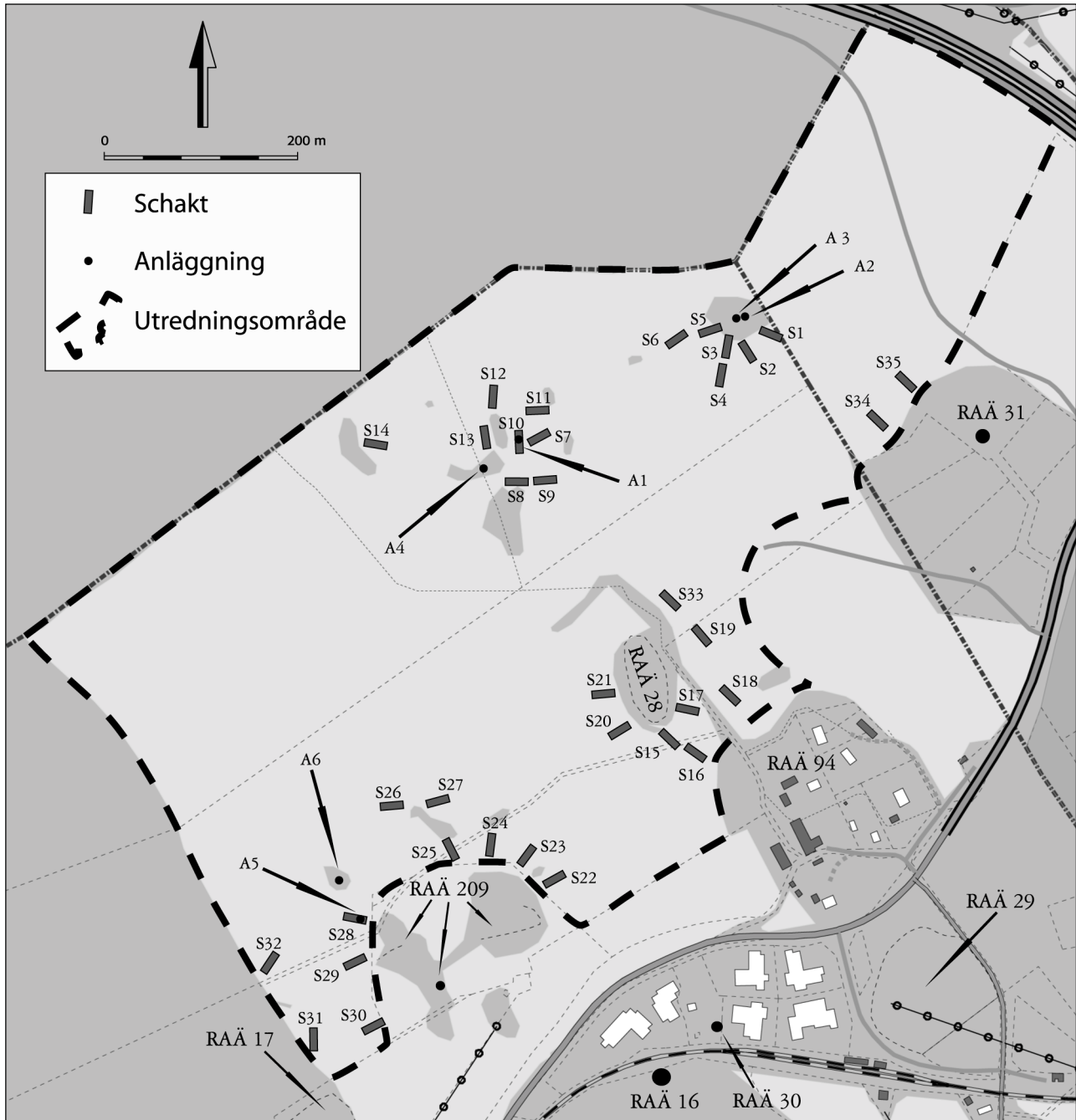
- FMR. Fornminnesregistret.
- Persson, B. 1990. *Rapport. Husby 2:14, 2:15. Österåkers kommun, Österåkers socken, Uppland.* Riksantikvarieämbetet. Byrån för Arkeologiska Undersökningar. Stockholm 1990.
- Sander, B. 1989. Arkeologisk utredning. "Roslagens-företagspark" Åkers-Runö, Österåkers socken, Uppland. Riksantikvarieämbetet.
- Kartmaterial**
SGU. 1964. Geologiska kartbladet. Stockholm NO serie Ae nr 1. Sveriges geologiska undersökning. Stockholm 1964.

Tekniska och administrativa uppgifter

- Stockholms läns museum dnr: 2003:149
Landskap: Uppland
Kommun: Österåker
Socken: Österåker
Ekonomiska kartan: 10I 9h Täljö
Belägenhet: X 659817 Y 163929 (RT 38)
Arkeologisk personal: Richard Grönwall
Göran Werthwein
Undersökningsperiod: September 2003
Arkivmaterial: Förvaras på Stockholms läns museum

Bilagor

Bilaga 1. Schakt och anläggningsplan

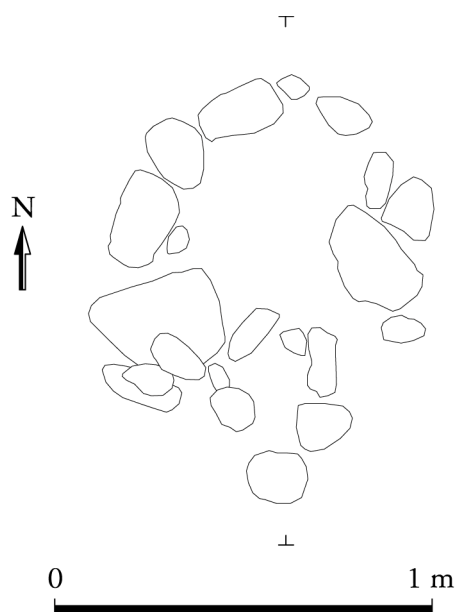

Schaktens storlek motsvarar inte exakta mått. Dessa är något större på plan för att bättre visualisera läget i topografin.

Bilaga 2. Anläggnings- och schakttabell

Schakt	Storlek LxBxDj	Anl	Fynd	Anmärkning
1	7x1,4x0,25		porcelain, glas, tegel	Ploglager 0,2-0,25 m djupt, därunder blå lera. Alla fynd i ploglager.
2	6x1,4x0,4		glas	Ploglager 0,25 m djupt, därunder melerad lera. Alla fynd i ploglager.
3	7x1,4x0,35		glas, tegel	Ploglager 0,2-0,25 m djupt, därunder morän. Alla fynd i ploglager.
4	7x1,4x0,35		spik	Ploglager 0,25 m djupt, därunder siltig lera. Alla fynd i ploglager.
5	12x1,4x0,35		spik, obr ben	Ploglager 0,2-0,25 m djupt, därunder silt i norr och lera i övrigt. Alla fynd i ploglager.
6	7x1,4x0,4		glas	Ploglager 0,25 m djupt, därunder blå lera. Alla fynd i ploglager.
7	10x1,4x0,4		glas, keramik	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager. Keramiken utgjordes av delar till en "blomkruka", utan glasyr.
8	7x1,4x0,4			Ploglager 0,25 m djupt, därunder melerad lera.
9	10x1,4x0,5		br lera, obr ben, glas, tegel	Ploglager 0,25 m djupt, därunder melerad lera. Alla fynd i ploglager. Enstaka kolstänk i ploglager.
10	8x1,4x0,35	A1		Ploglager 0,25 m djupt, därunder silt.
11	7x1,4x0,35			Ploglager 0,25 m djupt, därunder morän.
12	7x1,4x0,4		tegel	Ploglager 0,25-0,3 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
13	10x1,4x0,4			Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera.
14	11x1,4x0,4			Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera.
15	7,5x1,4x0,3		porcelain	Ploglager 0,25 m djupt, därunder mo. Alla fynd i ploglager.
16	8x1,4x0,4		tegel, hästsko	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
17	10x1,4x0,4		tegel, odef järn	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
18	10x1,4x0,4		tegel	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager. Enstaka skärvig sten i botten. Ett täckdike fanns i norra delen av schaktet.
19	8x1,4x0,4		tegel, odef järn	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
20	10x1,4x0,35		tegel	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
21	7x1,4x0,35		tegel, obr ben, glas	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
22	7x1,4x0,4		tegel, spik	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
23	10x1,4x0,35		tegel, keramik	Ploglager 0,25 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager. Keramiken utgörs av BII:4, 1800-1900 tal.
24	9x1,4x0,4		tegel, porcelain	Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
25	10x1,4x0,4		tegel, odef järn	Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager.
26	7x1,4x0,35			Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera.
27	9x1,4x0,35		tegel, järnmärkla, keramik, porcelain	Ploglager 0,3 m djupt, därunder lera. Alla fynd i ploglager. Keramiken utgörs av modern BII:4.
28	7x1,5x0,35	A5	spik	Ploglager 0,3 m djupt, därunder mörk lera med enstaka skärvsten. Relativt mycket sten i botten av schaktet. Alla fynd i ploglager. Under ploggdjup framkom ett stolphål, A5, i sydöstra delen mot impedimentet.
29	7x1,4x0,35		tegel, porcelain, br lera	Ploglager 0,3 m djupt, därunder mörk lera. Enstaka br lera i botten av schaktet.
30	8x1,4x0,35			Ploglager 0,3 m djupt, därunder melerad beige lera.
31	7x1,4x0,35			Ploglager 0,3 m djupt, därunder melerad beige lera.
32	7x1,4x0,35			Ploglager 0,3 m djupt, därunder melerad beige lera.
33	7x1,4x0,35		glas, hästkosöm	Ploglager 0,35 m djupt, därunder lera.
34	7x1,4x0,35			Ploglager 0,35 m djupt, därunder lera.
35	7x1,4x0,35			Ploglager 0,35 m djupt, därunder lera.

Anl	Schakt	Typ	Fynd	Anmärkning
1	10	Odlingssten	tegel, glas, obr ben, spik	Vid schaktning framkom ett ca 3 m brett Ö-V stråk med stenar (0,05-0,4 m stora). Den är ej avgränsad i Ö-V riktning då den fortsätter vidare utanför schaktkanterna (dock ca 10 m synligt i denna riktning). Stenarna är troligen en fortsättning på den ändmorän som finns markerad på SGU's jordartskarta. Ändmoränen var "påbättrad" med uppslängd odlingssten. Bland stenarna fanns recenta fynd vilket visar att ändmoränen blivit överodlad i sen tid.
2		Odlingssten		En ansamling med sten handavtorvades delvis. Löst liggande stenar kunde ses i myllan intill ett större block (2x1 m stort). Stenstorleken var ca 0,1-0,4 meter.
3		Odlingssten		En ansamling med sten handavtorvades delvis. Anläggningen var ca 1,2x 1,4 meter stor. Löst liggande stenar kunde ses i myllan. Stenstorleken var ca 0,1-0,4 meter. Stenarna verkade vara enskiktade.
4		Väg		På en öst-västligt orienterad ändmorän kunde en urgrävning för väg ses. Denna var ca 1,9-2 m bred, 0,3 m djup och hade plan bottenprofil. På ett impediment omedelbart söder om denna ändmorän kunde vägen följas i nord-sydlig riktning, dels p.g.a. att stenar fösts åt sidan men även p.g.a. en uppbyggd mindre terrass och vägkant som indikerade vägens riktning.
5	28	Stolphål		Under plogdjup (ca 0,25 m ner) framkom en tydligt markerad stenskoning. Anläggningen var stenfri i mittpartiet. Fyllningen bestod av lera. Stenstorleken var 1-0,3 meter. Sydväst om anläggningen hittades skärvig sten intill ett större stenblock (ca 1,1x0,6 meter stort).
6		Stensättningsliknande lämning		Centralt på ett mindre impediment kunde en stensättningsliknande lämning ses. Denna var ca 5 meter i diameter, med synlig kantkedja i SV och Ö. Anläggningen var ca 0,5 meter hög. Stenarna i kantkedjan var ca 0,4-1 meter stora. Relativt stenfri i mitten. Anläggningen men även impedimentet i stort var belamrat med odlingssten. Impedimentet var bevuxet med rönn och en.

Bilaga 3. Planritning över A5